

A marble sculpture of Eros and Psyche. Eros is on the left, leaning towards Psyche on the right. They are both nude. Eros has curly hair and is holding Psyche's face with his hands. Psyche has long, wavy hair and is wearing a draped garment around her waist. The sculpture is set on a circular base.

ANTON VAN HOOFF

Klassieke liefde

Eros en seks
naar Ovidius

Anton van Hooff

Klassieke liefde

Eros en seks naar Ovidius

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Leermeester van de liefde	9
Poëtische biografie	9
Wat ik ook poogde te schrijven, het was een vers	15
Versmaat van emotie	19
1. Op jacht naar liefde	21
Dienaar van Amor	21
Iedere vrouw heeft wel wat	22
Ideale schoonheid	24
Waar de meisjes zijn	32
Postiljons d'amour	35
Fictieve liefdesbrieven	38
Gelagen als gelegenheid	42
Wegen tot het hart	44
Magische middelen	45
2. Liefde onderhouden	49
Liegen als de goden	49
Zoals Venus en Mars	51
Wat Jupiter mag	54
Mythe ontmaskerd	62
Liefde is krijgsdienst	63
Binden van de geliefde	66
3. Deernen en maîtresses	69
Love for sale	70
Fameuze hetaeren	78
Verbeelde hetaeren	81

Maîtresses en keizerinnen	87
Raad aan vrouwen	90
4. Vervuld verlangen	93
De plekjes	94
Gewoon tussen mannen en vrouwen	97
Homerische taal der liefde	100
Klassieke taal der liefde	102
Seks bij bejaarden	107
5. Huwelijk als pact	113
Ovidius' huwelijken	113
Verliefd op eigen vrouw	115
Waarom trouwen?	116
Modelvrouwen	124
Vroeg aan de man	129
Bruiloft	134
Van trouwen en scheiden	140
Brieven tussen echtelieden	142
Vereeuwigde trouw	147
6. Kinderen of niet?	151
Kinderen welkom	151
Voorkomen van zwangerschap	152
Abortus	153
Postnatale geboorteregeling	158
Geen liefde voor kinderen?	161
7. Ontrouw	163
Overspel	164
Mannenmoordenaar Klytaimnestra	167
Hondsvot Helena	169
Amazones, de antimannen	179
Trouw toch niet	182
Ik heb het huwelijk niet ondermijnd	189
8. Griekse herenliefde	193
Griekse liefde bij Homerus?	193

Zoeken naar woorden	197
Griekse primeur	199
Wijn, knaap en gezang	205
Mannenpaar van de democratie	211
Knapenliefde in beeld	213
Een zaak van heren	216
Platonische liefde	222
Plutarchus' liefdesgesprek	227
9. Liefde tussen vrouwen	231
Liefde van Lesbos	231
Vrouwelijke pederastie	233
Snippers Sappho	236
Niet zo problematisch	238
Hoon voor schuurmeiden	242
10. Griekse liefde bij de Romeinen	245
Van hoon tot acceptatie	245
Stof voor satirici	253
Mietjes op muren	258
Wat de keizer mag	261
11. Vrij van liefde	273
Hoe je van een liefde afkomt	273
Hij kon niet	275
Fascinerende fallus	276
Mythische knapen	278
Heidense onthouding	279
Stoïsche striktheid	281
Geniet, maar met mate	282
Christelijke maagdelijkheid	283
Een christelijk Symposium	289
Iconen van de omslag	293
Meest gebruikte literatuur	295
Noten	297
Illustratieverantwoording	306
Register van namen en zaken	307

Op jacht naar liefde

Week en snel te veroveren door Cupido's pijlen
was mijn hart, dat door de minste aanleiding werd beroerd.

Triestheden 4,10,65-66

Zo kijkt de dichter in zijn Roemeense ballingschap terug op het begin van zijn liefdesleven, dat hij verwerkte in zijn eerste publicatie *Liefdes*. Deze bundel kwam zoals alle antieke poëzie tot stand in interactie met publiek en collega's. De dichter droeg zijn werk in bijeenkomsten voor en nam de reacties ter harte bij een definitieve uitgave. Naast het polijsten van woordkeuze en versmaat om gedichten naturel te laten klinken, moest ook de compositie van een uitgave overdacht worden. Ovidius geeft zelf een inkijkje in zijn werkwijze aan het begin van *Liefdes*. In een vierregelig epigram zegt hij dat het werk eerst vijf boekrollen omvatte, maar een beperking tot drie beviel hem uiteindelijk beter.

Dienaar van Amor

Ovidius ligt in *Liefdes* 1,2 op zijn harde bed te woelen. Hij beseft dat hij door de almachtige Amor is overwonnen. Moge die hem genadig zijn zoals Augustus het is voor verslagen tegenstanders. Hier zinspeelt Ovidius elegant op de *clementia* van de keizer, die in zijn politieke testament zou schrijven:

Vreemde volkeren, aan wie vergiffenis kon worden geschonken,
heb ik liever willen sparen dan totaal onderwerpen.

*Prestaties van de Vergoddelijkte Augustus*⁵

Vergilius had aan Aeneas bij zijn afdaling naar de onderwereld laten verklaren dat Grieken meesters waren in kunst en wetenschap, maar

jij Romein, wees indachtig de volkeren door je gezag te bestieren.
dat zal jouw kunst zijn: orde opleggen,
onderworpenen te sparen en halsstarrigen vernietigend te verslaan.

Aeneïs 6,851-853

Van die Romeinse specialiteit hield Ovidius zich verre; hij was de dienstwillige knecht van Amors moeder Venus. Mocht zij zijn gebeden verhoren. Hij was maar een *equus* van bescheiden middelen – elders toont hij zich juist trots op die status, zagen we. Ovidius heeft een geweldig vermogen om argumenten om te draaien, de vrucht van de retorenscholing. Hij heeft echter wel Apollo en de Muzen aan zijn zijde. Zo zal het voorwerp van zijn liefde eeuwig in gedichten leven, zoals dat met mythische vrouwen is gebeurd: Io, Leda en Europa. Hier spreekt Ovidius als zelfbewuste dichter, doorkneed in de mythologie.

Iedere vrouw heeft wel wat

Er was niet één type meisje waarop hij viel, is het thema van *Liefdes* 2,4. Een ogenschijnlijk ingetogen vrouw prikkelde hem, een vrijpostige zou ook in bed wel dartel zijn. Een rigide zou wel haar lust verhullen. Een geletterde vrouw won de dichter door haar ontwikkeling, maar een dom gansje door haar verrukkelijke simpelheid. Een vrouw met soepele gang nam Ovidius in door haar bewegingen, een stijve zou wel ontdooien in de omhelzing van de man. Die bij de lier speelde, vroeg erom gezoend te worden. De danseres bracht hem letterlijk in beroering. Bij muzisch optreden werd iedere Hippolytus een Priapus. De antieke lezer wist dat Hippolytus de jongeman was die de avances van zijn stiefmoeder Phaedra afwees en altijd knaap bleef (p. 44). Priapus was de god met een altijd stijf lid, die zijn naam heeft gegeven aan het euvel van een langdurig onbeheersbare erectie, het priapisme.

Een forse vrouw herinnerde aan heldinnen uit het epos; zij kon zich prachtig over de volle lengte van het bed uitstrekken. Het kleintje was weer lekker ‘hanteerbaar’. Een opgemaakte vrouw kwam voor haar charmes uit. Een blanke vrouw nam de dichter evenzeer in als een gebruijnde. Ook een zwartje was hem welkom. Deze ‘kleurenblindheid’ van de

verliefde wordt ook uitgedrukt in een Pompeiaanse muurkrabbel, onder een tekening van Priapus:

*Witje leerde me zwartjes te haten. Ik zal haten, als ik kan;
zo niet, zal ik liefhebben tegen mijn zin.*

EDCS-23000608¹

Een donkerharige deed Ovidius aan Leda denken, de blondine aan Aurora, want

aan alle mythen past zich mijn liefde aan.
Mij wint de jonge, mij roert de rijpere leeftijd,
de eerste verkieslijker door schoonheid, de tweede door manieren.
Kortom: alle meisjes die iemand in de ganse Stad waardeert,
hun allen geldt heel mijn gedreven liefde.

Zo sluit Ovidius af (regel 44-48). Hier spreekt Ovidius al uit dat hij ook de wat oudere vrouw kan waarderen. Dat is een van zijn opmerkelijke eigenschappen; doorgaans richt de antieke liefde zich op (zeer) jonge meisjes.

Zijn eigen brede blik op de vrouw maakt hij in *Liefdeskunde* tot les voor de minnaar. Die moest lichamelijke tekortkomingen ombuigen tot beminnenswaardige eigenschappen:

Wen aan wat je slecht verdraagt, je gaat het goed verdragen;
gewoonte verzacht veel.

Liefdeskunde 2,647/648

Zoals Ovidius steeds doet, adstrueert hij de boodschap met argumenten uit mythe en epos. Nooit verweet Perseus zijn Afrikaanse vrouw Andromeda haar donkere huidskleur. Andromache, vrouw van de Trojaanse held Hector, was in ieders oog buitengemeen lang, maar Hector was de enige die haar gemiddeld noemde. In Homerus' *Ilias* wordt ze 'blankhalzig' genoemd. Ze wordt als een rijzige gestalte voorgesteld, een 'mooi grote vrouw', *kalè te megalè* (*Odysee* 15,418).

In zijn liefdeslessen voor de vrouw, het derde deel van *Liefdeskunde*, adviseert hij in bed het lichaam zo te presenteren dat de bekoorlijkheden uitkomen en de tekortkomingen worden verhuld. Daarom moet

een kleine vrouw de man bestijgen, maar de lange Andromache deed dat nooit bij Hector, omdat ze allerlangst, *longissima*, was (*Liefdeskunde* 3,377-378). We zien weer hoe Ovidius een gegeven, in dit geval de lichaamslengte van Andromache, veelzijdig weet uit te buiten. Een heel andere kwaliteit, de verknochtheid aan haar man Hector, laat haar fungeren als model van echtelijke trouw zoals Ovidius' (derde) vrouw dat door zijn poëzie zal zijn, schrijft hij in het slotgedicht van *Triestheden* (5,14,35-41).

Ovidius zou niet zichzelf zijn als hij aan zijn betoog ook niet een heel andere draai gaf. In *Remedies tegen liefde* is een van de adviezen om van een hartstocht af te komen, zich te concentreren op de lichamelijke tekortkomingen van de geliefde (p. 274).

Ideale schoonheid

Hoe betrekkelijk schoonheid volgens Ovidius ook zou zijn, toch ziet hij wel degelijk het ideaal belichaamd in zijn Corinna die zich bij een herdersuurtje blootgaf. Zij kwam in een kamer waar het licht werd gefilterd door de luiken, zoals de zon door een bladerdek gebroken wordt.

Zulk licht is geknipt voor schroomvallige meisjes;
 zo kan de bedeesde schaamte zich in duisternis hullen.
 Kijk, Corinna komt, in een los hemdje [...]
 Ik trok het hemdje af, zo dun dat het er niet veel toe deed.
 Ze vocht om zich ermee te bedekken,
 maar omdat ze zich verzette als iemand die niet wilde winnen,
 werd ze makkelijk verslagen in haar geveinsd verzet.

Liefdes 1,5,7-16

Dan laat de dichter zijn blik van boven naar beneden weiden over haar diverse charmes.

Wat voor schouders, wat voor armen heb ik gezien en beroerd.
 Hoe riep de vorm van haar borstjes op om omvat te worden.
 Wat voor een slanke buik onder de strakke boezem!
 Hoe breed en mooi haar heupen. Wat voor jeugdige dij!
 Wie kent niet het vervolg? Vermoeid kwamen wij samen tot rust.
 Mogen mij vaak zulke middagen te beurt vallen.

Liefdes 1,5,19-26

Over liefde in de klassieke oudheid bestaan veel misverstanden. Bijvoorbeeld: ‘toen was homoseksualiteit heel gewoon’. De vele aan het Grieks en Latijn ontleende woorden voor seksuele handelingen, zoals ‘fellatio’ en ‘cunnilingus’ lijken te wijzen op een promiscue cultuur. Maar hoe zag liefde in de oudheid er werkelijk uit?

In dit boek volgt Anton van Hooff Ovidius, de grote kenner van de liefde, die in zijn *Ars amatoria* (*Liefdeskunde*) een complete leergang erotiek geeft. Zijn lessen zijn aanknopingspunt om alle aspecten van de liefde te belichten, van het prille begin van de verovering van een geliefde tot het beëindigen van een relatie. Dit boek gaat in op heren- en damesliefde, prostitutie, geboorteregeling en buitenechtelijke relaties.

In dit diepgravende en rijk geïllustreerde boek laat Van Hooff op zijn karakteristieke wijze zien hoe het gesteld was met de liefde in de oudheid. Hij gebruikt geschreven bronnen, inscripties en obscene graffiti om te laten zien wat gebruikelijk was en wat controversieel. Erotische afbeeldingen uit de oudheid en uit de Europese kunst ondersteunen zijn betoog. Een heerlijk boek voor iedereen die liefheeft.

Anton van Hooff was tot 2008 hoofddocent klassieke geschiedenis aan de Universiteit Nijmegen. Hij schrijft voor diverse kranten en tijdschriften en geeft lezingen over onderwerpen uit de klassieke geschiedenis. Anton van Hooff schreef eerder een reeks boeken over de klassieke oudheid, waaronder *Nero en Seneca* en *Klassiek*.

‘Werkelijk uitmuntend.’
– *NRC Handelsblad* over *Athene*

Uitgeverij Omniboek

NUR 683

ISBN 9789401916486

9 789401 916486

www.omniboek.nl